

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

Кафедра теорії і практики технологічної та професійної освіти

Виробнича (ТЕХНОЛОГІЧНА) практика
методичні рекомендації для здобувачів денної форми навчання
за освітньо-професійною програмою
«Професійна освіта (Транспорт)»
підготовки здобувачів спеціальності
015.38 Професійна освіта (Транспорт)
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Слов'янськ/Дніпро – 2024 р.

Виробнича (технологічна) практика: методичні рекомендації для здобувачів денної форми навчання за освітньо-професійною програмою «Професійна освіта. (Транспорт)» підготовки здобувачів спеціальності 015.38 Професійна освіта (Транспорт) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. / Уклад.: М.Г. Погорєлов, Н.О. Шаповалова, В.І. Бондаренко, В.В. Стешенко, Н.О. Бистрицька. Слов'янськ / Дніпро : ДДПУ. 2024. 34 с.

Розробники:

Михайло ПОГОРЄЛОВ – доктор філософії, доцент, доцент кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет».

Надія ШАПОВАЛОВА – директор Краматорського вищого професійного училища, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

Володимир БОНДАРЕНКО – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет».

Володимир СТЕШЕНКО – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та практики технологічної та професійної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет».

Наталія БИСТРИЦЬКА – завідувач навчальної лабораторії кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет».

Рецензенти:

Олександр СУБОЧЕВ – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри автомобільного транспорту Приазовського державного технічного університету.

Людмила ПОМЕТУН – директор ДНЗ «Костянтинівське вище професійне училище» .

Відповідальний за випуск: Бистрицька Н.О.

Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри теорії і практики технологічної і професійної освіти

Протокол № 7 від 05.12.2024р.

Розглянуто та рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «ДДПУ»

Протокол №5 від 26.12.2024р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. МЕТА І ЗАВДАННЯ ВИРОБНИЧОЇ (ТЕХНОЛОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ.....	5
2. ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ	10
3. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ	13
4. ЗМІСТ ПРАКТИКИ	17
5. ВИМОГИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ.....	21
6. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ.....	23
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	26
ДОДАТКИ.....	30

ВСТУП

Виробнича (технологічна) практика є складовою частиною освітньої (освітньо-професійної) програми «Професійна освіта (Транспорт)» і важливим етапом підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 015 «Професійна освіта (Транспорт)». Вона сприяє формуванню професійних компетентностей, поглибленню теоретичних знань та набуттю практичного досвіду, необхідного для подальшої професійної діяльності. Тому оцінка з практики прирівнюється до оцінок з теоретичного навчання і враховується при підведенні підсумків загальної успішності здобувачів.

Виробнича (технологічна) практика проводиться на III курсі після вивчення таких дисциплін, як «Конструкція автомобілю», «Технічне обслуговування та діагностика автомобілю», «Електричне та електронне обладнання автомобілю», «Інформаційно-комунікаційні технології в галузі транспорту» та низки вибіркових дисциплін фахового вибору. Тривалість практики складає 5 тижнів (7,5 кредитів ЄКТС).

Організація виробничої (технологічної) практики здійснюється відповідно до Положення про практичну підготовку (практику) здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів в державному вищому навчальному закладі «Донбаський державний педагогічний університет» <https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/normativ/024.pdf>.

Методичні рекомендації містять загальні положення щодо організації та проходження практики, зміст індивідуальних завдань, вимоги до оформлення звітної документації, а також критерії оцінювання результатів роботи здобувачів вищої освіти.

Ці рекомендації допоможуть здобувачам спеціальності 015 Професійна освіта (Транспорт) успішно виконати програму практики, розширити свої професійні горизонти та підготуватися до майбутньої роботи у сфері транспорту.

1. МЕТА І ЗАВДАННЯ ВИРОБНИЧОЇ (ТЕХНОЛОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ

Мета практики.

Мета практики полягає у закріпленні одержаних здобувачами теоретичних знань з основних професійно-орієнтованих дисциплін за ОПП «Професійна освіта (Транспорт)», набутті організаційних та практичних навичок, розширенні технічного кругозору здобувачів, розвитку науково-дослідної раціоналізаторської та винахідницької діяльності майбутніх викладачів професійного навчання в галузі транспорту.

Завдання практики:

- вивчення структури і організації різних служб та відділів підприємств автомобільної галузі;
- послідовне вивчення усіх стадій організації роботи підприємств автомобільної галузі;
- ознайомлення з основними техніко-економічними показниками роботи служб та відділів;
- вивчення діяльності технічних служб з ремонту автомобіля, питань організації і методів обслуговування та ремонту автомобіля на підприємстві;
- вивчення питань охорони навколишнього середовища, пожежної безпеки, охорони праці.
- виконання професійних обов'язків на робочих місцях.

Зміст практики визначається випусковою кафедрою з урахуванням інтересів і можливостей підрозділу, у якому вона проводиться.

Проходження здобувачами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти виробничої (технологічної) практики сприяє формуванню:

фахових компетентностей, визначених ОПП «Професійна освіта (Транспорт)».

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в професійній освіті, що передбачає застосування певних теорій і

методів педагогічної науки та інших наук відповідно до спеціалізації і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

ЗК 01. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 03. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 04. Здатність спілкуватися іноземною мовою.

ЗК 05. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК 06. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 07. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 08. Здатність працювати в команді.

ЗК 9. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК 10. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість.

ЗК 11. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

СК 01. Здатність застосовувати освітні теорії та методології у педагогічній діяльності.

СК 02. Здатність забезпечити формування у здобувачів освіти цінностей громадянськості і демократії.

СК 04. Здатність спрямовувати здобувачів освіти на прогрес і досягнення.

СК 05. Здатність використовувати сучасні інформаційні технології та спеціалізоване програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище.

СК 07. Здатність аналізувати ефективність проєктних рішень, пов'язаних з підбором, експлуатацією, удосконаленням, модернізацією технологічного обладнання та устаткування галузі/сфери відповідно до спеціалізації.

СК 08. Здатність використовувати відповідне програмне забезпечення для вирішення професійних завдань у галузі професійної освіти та автомобільного транспорту.

СК 09. Здатність здійснювати професійну діяльність з дотриманням вимог законодавства, стандартів освіти та внутрішніх нормативних документів закладу освіти.

СК 10. Здатність упроваджувати ефективні методи організації праці відповідно до вимог екологічної безпеки, безпеки життєдіяльності та охорони і гігієни праці.

СК 11. Здатність використовувати у професійній діяльності основні положення, методи, принципи фундаментальних та прикладних наук.

СК 12. Здатність виконувати розрахунки технологічних процесів в галузі.

СК 13. Здатність управляти комплексними діями/проєктами, відповідати за прийняття рішень у непередбачуваних умовах та професійний розвиток здобувачів освіти і підлеглих.

СК 14. Здатність збирати, аналізувати та інтерпретувати інформацію (дані) відповідно до спеціалізації.

ПК 1. Здатність розв'язувати типові спеціалізовані задачі, пов'язані з вибором матеріалів, виконанням необхідних розрахунків, конструюванням технічних об'єктів у предметній галузі (відповідно до спеціалізації).

ПК 2. Здатність до аналізу результатів розрахунків, вимірювань і спостережень в предметній галузі.

ПК 3. Здатність розрізняти об'єкти автомобільного транспорту та їх складові, визначати вимоги до їхньої конструкції, параметрів та характеристик.

ПК 4. Здатність пояснювати з використанням наочності та сучасних інформаційних технологій будову та функціонування об'єктів автомобільного транспорту, їх систем та окремих елементів, технологічні процеси з їх технічного обслуговування, діагностування та ремонту.

ПК 5. Здатність до експлуатації технічного обладнання з обслуговування та ремонту автомобільного транспорту на основі знань про основи та принципи його функціонування.

ПК 6. Здатність організовувати виробничу діяльність структурних підрозділів підприємств та малих колективів виконавців щодо обслуговування та ремонту об'єктів автомобільного транспорту, їх систем та елементів з дотриманням основних вимог охорони праці, техніки безпеки, протипожежної безпеки та санітарно-гігієнічного режиму.

ПК 7. Здатність самостійно виконувати трудові процеси на виробництві згідно фаху.

програмних результатів навчання (ПРН), визначених освітньо-професійною програмою «Професійна освіта (Транспорт)»:

ПРН 01. *Уміти* використовувати інструменти демократичної правової держави в професійній та громадській діяльності, приймати рішення на підставі релевантних даних та сформованих ціннісних орієнтирів.

ПРН 04. *Розуміти* особливості комунікації, взаємодії та співпраці в міжнародному культурному та професійному контекстах.

ПРН 05. *Володіти* культурою мовлення, обирати оптимальну комунікаційну стратегію у спілкуванні з групами та окремими особами.

ПРН 07. *Аналізувати та оцінювати* ризики, проблеми у професійній діяльності й обирати ефективні шляхи їх вирішення.

ПРН 08. Самостійно *планувати й організовувати* власну професійну діяльність і діяльність здобувачів освіти і підлеглих.

ПРН 09. *Відшукувати, обробляти, аналізувати* та оцінювати інформацію, що стосується професійної діяльності, користуватися спеціалізованим програмним забезпеченням та сучасними засобами зберігання та обробки інформації.

ПРН 16. *Знати* основи і розуміти принципи функціонування технологічного обладнання та устаткування галузі (відповідно до спеціалізації).

ПРН 19. *Уміти* обирати і застосовувати необхідне устаткування, інструменти та методи для вирішення типових складних завдань у галузі (відповідно до спеціалізації).

ПРН 20. Емпатійно *взаємодіяти*, відповідати за прийняття рішень в межах своєї компетенції, дотримуватися стандартів професійної етики.

ПРН 23. *Розуміти* соціально-економічні процеси, що відбуваються в Україні та світі, мати навички ефективного господарювання.

ПРН 24. *Володіти* основами управління персоналом і ресурсами, навичками планування, контролю, звітності на виробництвах, в установах, організаціях галузі/сфери.

ПРН 28. *Розробляти* технологічну документацію з ремонту та обслуговування об'єктів автомобільного транспорту, їх систем та елементів.

ПРН 29. *Знати* структуру управління технічним обслуговуванням та ремонтом об'єктів автомобільного транспорту.

ПРН 30. *Знати* основні вимоги охорони праці, техніки безпеки, протипожежної безпеки та санітарно-гігієнічного режиму при здійсненні професійної діяльності.

ПРН 31. Самостійно *виконувати* трудові процеси на виробництві згідно спеціалізації.

2. ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИКИ

Виробнича (технологічна) практика проводиться на базі підприємств, що здійснюють діагностування, технічне обслуговування і ремонт автомобільного транспорту, з якими ДВНЗ «ДДПУ» має укладені відповідні угоди. Визначення баз практики здійснюється керівником від закладу вищої освіти, виходячи з їх спроможності забезпечити виконання програми практики. В якості баз підготовки здобувачів можуть бути використані навчально-виробничі підрозділи навчального закладу (виробничі майстерні), дослідні господарства, полігони та підприємства, організації, установи матеріально-технічна база яких відповідає вимогам програми практики.

Здобувачі вищої освіти можуть, за погодженням із завідувачем кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти та методистом зі спеціальності, обирати самостійно базу практики. Якщо підготовка фахівців здійснюється на замовлення фізичних осіб, бази практики забезпечують ці особи (з врахуванням всіх вимог наскрізної програми) або навчальний заклад, що визначається умовами договору (контракту) на підготовку фахівців. У цьому випадку здобувач має написати заяву і надати відношення підприємства, де він буде проходити практику. Зразок відношення подано в додатку А. Безпосереднє керівництво практикою здійснює керівник від бази практики, якого призначає керівник підприємства відповідно до договору про проведення практичного навчання. Здобувачі вищої освіти, які поєднують навчання з роботою за індивідуальним графіком, можуть проходити практичну підготовку шляхом навчання на робочому місці у процесі виконання посадових обов'язків, якщо це забезпечує виконання програми практики. Напередодні виробничої (технологічної) практики проводяться настановчі збори, на яких методист зі спеціальності ознайомлює здобувачів вищої освіти із метою, завданнями, змістом, формою організації, порядком проходження практики і вимогами до складання звіту та оцінювання результатів практики, а по завершенню – підсумкові збори, на яких

проходить захист звітності і оцінювання результатів проходження виробничої (технологічної) практики.

Загальне керівництво практикою здійснює кафедра теорії і практики технологічної та професійної освіти. В організації та проведенні практики беруть участь: гарант спеціальності, завідувач кафедри та методист зі спеціальності (кафедра теорії і практики технологічної та професійної освіти).

Методист зі спеціальності призначається з числа провідних викладачів професорсько-викладацького складу кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти (які є членами групи забезпечення спеціальності 015 Професійна освіта (Транспорт)) за поданням декана факультету та **має такі обов'язки:**

- організовує та проводить разом із завідувачем кафедри, гарантом та відповідальними за реалізацію освітньої програми установчу конференцію з практичної підготовки;
- повідомляє здобувачам про строки проходження практичної підготовки, систему звітності;
- видає здобувачам необхідні документи: методичні рекомендації, програми, відомості-характеристики;
- забезпечує проведення цільового інструктажу про порядок проходження практичної підготовки, з охорони праці та техніки безпеки;
- забезпечує виконання програми практичної підготовки;
- перевіряє правильність оформлення відомостей-характеристик здобувачів (наявність необхідних підписів, заповнення всіх розділів відомості) і здає їх керівникові практичної підготовки ДДПУ;
- виставляє підсумкову оцінку за практичну підготовку у відомість обліку успішності та залікову книжку здобувача;
- складає звіт за підсумками практичної підготовки та подає його керівникові практичної підготовки ДДПУ

Права здобувача-практиканта

Під час проходження практичної підготовки здобувачі мають право:

- одержувати від методиста зі спеціальності необхідні навчально-методичні та інші матеріали;
- заявляти перед методистом зі спеціальності особисті клопотання з приводу індивідуальних питань проходження практики;
- пройти інструктаж за усіма, необхідними для виконання програми практичної підготовки, правилами роботи та етики професійного спілкування.

Здобувачі, які повинні пройти практичну підготовку, зобов'язані:

- з'явитися на установчі збори, що проводяться методистом зі спеціальності та завідувачами кафедр, відповідальними за реалізацію освітньої програми;
 - ознайомитися з програмою практичної підготовки;
 - пройти відповідні інструктажі та неухильно дотримуватися режиму роботи, техніки безпеки та правил санітарії, що діють в підприємствах автомобільного транспорту (ПАТ), або на станціях технічного обслуговування автомобілів (СТО);
 - чітко та своєчасно виконувати вказівки методиста зі спеціальності;
 - виконати у повному обсязі програму практичної підготовки.
- несе особисту відповідальність за проведення практики;

Керівник від бази практики:

- організовує проходження здобувачами вищої освіти інструктажу з техніки безпеки і охорони праці;
- організовує проходження практики згідно з її програмою;
- визначає місця практики, забезпечує найбільшу ефективність її проходження:
- забезпечує виконання графіків проходження практики в структурних підрозділах підприємства:

- надає здобувачам вищої освіти можливість користування технічною документацією;
- забезпечує і контролює дотримання здобувачами вищої освіти правил внутрішнього розпорядку;
- готує відгук та оцінює роботу здобувача вищої освіти.

3. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

Весь період виробничої (технологічної) практики умовно поділений на три етапи: **ознайомчий**; **навчально-виробничий** та **заключний**. На **ознайомчому** етапі практики здобувач вищої освіти ознайомиться з підприємством технічного обслуговування автомобілів, його структурою та функціями основних підрозділів; правилами внутрішнього розпорядку підприємства; проходить інструктування з охорони праці та правил з техніки безпеки.

Ключовим етапом практики є **навчально-виробничий**, під час якого здобувачі вищої освіти вивчають організацію роботи на таких ділянках та постах:

- ділянка зовнішнього миття та очищення автомобілів від бруду;
- оформлення замовлень на виконання послуг технічного сервісу;
- пости технічного обслуговування (ТО) та поточного ремонту автомобілів;
- пости діагностування двигунів, електрообладнання, механізмів керування автомобілем, ходової частини та підвісок;
- технічне обслуговування та відновлення працездатності приладів паливних систем;
- антикорозійний захист кузовів легкових автомобілів;
- ділянка ТО шин та коліс автомобілів;
- служба гарантійного обслуговування автомобілів;
- робота з додатковим та спеціальним обладнанням.

Заключний етап практики призначений для аналізу власної навчально-виробничої діяльності і узагальнення досягнених результатів, оформлення індивідуального завдання та складання звіту.

Для формування фахових компетентностей та досягнення програмних результатів навчання, зазначених в освітньо-професійній програмі, програмою виробничої (технологічної) практики передбачено такі види діяльності здобувачів вищої освіти:

- ознайомитися з:
 - а) історією і перспективами розвитку підприємства;
 - б) організаційною структурою і схемою управління виробництвом;
 - в) формами організації праці;
- вивчити зміст та сформувані вміння організації виробничого та технологічного процесів діагностування, технічного обслуговування автомобілів та їх вузлів і агрегатів.

На дільниці підготовки автомобілів до технічного обслуговування і оформлення замовлення:

- скласти план робочого місця;
- ознайомитися з:
 - а) устаткуванням робочого місця (його технічними характеристиками);
 - б) засобами миття і очищення автомобілів від забруднень;
 - в) правилами оформлення документації при надходженні автомобілів на технічне обслуговування. їх поточного ремонту та видачі з ремонту
 - г) порядком первинного огляду автомобілів та визначені можливих видів робіт з технічного обслуговування і ремонту.
- навчитися виконувати операції:
 - а) очищення та миття автомобілів. їх вузлів і агрегатів;
 - б) оформлення документації.

На постах технічного обслуговування і поточного ремонту автомобілів

- ознайомитися з:

- а) організацією робочих постів та робочих місць;
- б) устаткуванням і оснащенням робочих місць;
- в) технічною документацією, що ведеться на посту та порядком використання сучасних електронних баз даних з технічного обслуговування і ремонту автомобілів.

г) методами технічного обслуговування і поточного ремонту автомобілів;

- вивчити порядок організації технічного обслуговування і поточного ремонту автомобілів;

- брати участь у технологічних процесах технічного обслуговування і поточного ремонту' автомобілів.

На дільницях технічного обслуговування шин та коліс автомобілів

- ознайомитися з:

- а) організацією робочих місць;
- б) обладнанням та оснащенням робочих місць;
- в) методами технічного обслуговування шин та коліс автомобілів;

- вивчити порядок організації та навчитися виконувати операції:

- технічного демонтажу та монтажу автомобільних коліс, порядком їх діагностування.

- регулювання геометрії коліс;

- порядку ремонту' шин та колісних дисків автомобілів.

На постах діагностування агрегатів, механізмів і систем автомобілів:

- ознайомитися з:

- а) функціональним призначенням поста;

- б) методами і способами діагностування;

- в) засобами діагностування;

- г) структурними параметрами операції діагностики;

- д) оформленням діагностичної карти та он-лайн історії сервісного обслуговування,

- брати участь у процесі діагностування, встановлення діагнозу і виконання регулювальних та кріпильних робіт;
- аналізувати діагностичні параметри та прогнозувати подальшу роботу окремих вузлів, систем, механізмів, агрегатів.

На дільниці з перевірки технічного стану електрообладнання автомобілів та причепів:

- ознайомитися з:
 - а) функціональним призначенням дільниці;
 - б) методами перевірки технічного стану;
 - в) засобами перевірки:
- вивчити порядок організації та брати участь у процесі перевірки технічного стану електрообладнання автомобілів та причепів;
- аналізувати отримані результати отримані при перевірці елементів електрообладнання;
- визначати способи усунення несправностей.

У службі гарантійного та сервісного обслуговування нових автомобілів:

- ознайомитися з:
 - а) функціональним призначенням служби;
 - б) документацією служби;
- брати участь в оформленні документів щодо ліквідації відмов автомобілів, які знаходяться на гарантійному та сервісному обслуговуванні;
- брати участь у передпродажній підготовці автомобілів.

4. ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Таблиця 1.

Календарний план проходження виробничої (технологічної) практики

№	Складові практики	Тривалість проходження, днів
1	Оформлення перебування на підприємстві	1
2	Проходження інструктажу з техніки безпеки, охорони праці та пожежної безпеки	1
3	Ознайомлення з підприємством згідно програмним задачам практики	2
4	Збір та обробка інформації у виробничих корпусах, цехах та підрозділах підприємства	4
5	Виконання професійних обов'язків на робочих місцях	14
6	Оформлення матеріалів практики	3
Разом		25

Таблиця 2.

Зміст і завдання індивідуальної роботи здобувача під час виробничої (технологічної) практики

№ з/п	Види роботи	Кількість балів
	Організаційна частина	8-12
1.	Оформлення на практику. Ознайомлення з підприємством. Бесіда зі спеціалістами ПАТ, СТОА. Інструктаж з охорони праці та пожежної безпеки.	2-3
2.	Знайомство з організацією технологічного процесу технічного обслуговування та ремонту автомобілів, агрегатів, вузлів на дільниці, дублювання роботи майстра виробничої дільниці.	2-3
3	Знайомство з організацією роботи виробничо-технічної служби.	2-3
4	Систематизація матеріалів. Складання звітної документації з практики (щоденника, загального та відео звіту)	2-3
	Загальна характеристика підприємства	10-16
5	Призначення підприємства і його основних підрозділів.	2-3
6	Історію розвитку підприємства та його складових частин;	2-3
7	Організаційна структура підприємства, взаємні зв'язки підрозділів	2-3
8	Схема керування виробництвом, робота відділів, основні функції керівного і інженерно-технічного складу	2-4

9	Виробничі екскурсії	2-3
	Характеристика виробничого процесу	15-25
10	Зовнішня мийка автомобілів та їх агрегатів.	3-4
11	Система, види та методи ремонту автомобілів.	4-8
12	Організація розбірних робіт.	4-5
13	Призначення та суть процесу комплектування. Методи комплектування (повна та неповна взаємозамінність, селективний, регулювань та підгонки)	4-8
	Виконання професійних обов'язків на робочих місцях	20-35
14	Робота на робочих місцях: на постах діагностування технічного стану автомобілів.	5-8
15	на постах технічного обслуговування (на постах гарантійного та сервісного обслуговування).	5-9
16	на постах поточного ремонту автомобілів	5-9
17	у виробничих дільницях (відділеннях)	5-9
	Характеристика організації виробництва	7-12
18	Новаторський і передовий виробничий досвід	2-4
19	Характеристика роботи керівних підрозділів підприємства.	3-4
20	Роль громадських організацій підприємства щодо підвищення ефективності виробничого процесу	2-4
Разом:		60-100

В заключний період здобувач повинен: оформити звіт по практиці, де повинні бути відповіді на питання, які вивчались за період проходження практики. Приблизна структура розділів звіту наступна:

- титульний аркуш (додаток Б);
- зміст;
- вступ;
- індивідуальний план роботи;
- характеристика бази практики;
- загальна характеристика основних структур підприємства та виробничої діяльності;
- щоденник виконання професійних обов'язків на робочих місцях;
- висновок;
- використані джерела;
- додатки (при необхідності).

Оформлення звіту оцінюється за критеріями: дотримання рекомендованої структури документа та його повнота, базування на чинні нормативні та методичні документи в галузі вищої освіти, логічність викладу тексту, конструктивність сформульованих висновків та пропозицій. Рекомендований обсяг звіту має складати 15–20 с. друкованого (у комп'ютерному виконанні) тексту без урахування додатків. Текст роботи друкується на одній стороні аркуша ф. А4 кеглем Times New Roman 14, через 1,5 міжрядкові інтервали. Відступи від краю з чотирьох сторін аркуша повинні бути: зліва – 25 мм; справа – 10 мм; зверху та знизу – по 20 мм. Абзацний відступ має бути однаковий упродовж усього тексту й дорівнювати п'яти знакам (1,25 см), текст має бути вирівняний по ширині.

Індивідуальний план роботи складається здобувачем вищої освіти у перші дні виробничої (технологічної) практики. У ньому мають бути відображені його види робіт, націлені на формування фахових компетентностей та програмних результатів навчання, передбачених освітньо-професійною програмою.

Характеристика бази практики містить історичну довідку і загальну характеристику бази практики, її функціонально-технологічну структуру, схему управління підприємством тощо.

Загальна характеристика основних структур підприємства та виробничої діяльності містить інформацію про такі елементи (дільниці підготовки до технічного обслуговування автомобілів, оформлення замовлень на виконання послуг технічного сервісу; пости технічного обслуговування та поточного ремонту автомобілів, діагностування агрегатів і механізмів автомобілів (механізмів та систем двигунів, органів керування автомобілем, ходової частини і підвісок, систем живлення двигунів, антикорозійного захисту кузовів легкових автомобілів); дільниці технічного обслуговування шин та коліс автомобілів: дільниці з перевірки технічного стану електрообладнання автомобілів та причепів, службу гарантійного та сервісного обслуговування автомобілів та ін.). Характеристика виробничої

діяльності дільниць та постів подається у формі опису робочого місця (перелік устаткування і оснащення, схеми, фото обладнання, технічна документація; опис послідовності виконання робіт або технологічних операцій (технологічного процесу).

Щоденник виконання професійних обов'язків на робочих місцях

Щоденник виконання професійних обов'язків на робочих місцях рекомендовано оформити у вигляді таблиці (додаток В)

Участь здобувача у виробничих процесах передбачає роботу:

- на постах діагностування технічного стану автомобілів;
- на постах технічного обслуговування (на постах гарантійного та сервісного обслуговування);
- на постах поточного ремонту автомобілів;
- у виробничих дільницях (відділеннях).

Висновок (самоаналіз практичної діяльності) передбачає вивчення здобувачем вищої освіти стану, результатів власної навчально-виробничої діяльності під час проходження виробничої (технологічної) практики, встановлення причинно-наслідкових взаємозв'язків між якістю технічного обслуговування автомобілів та змістом і послідовністю технологічних операцій, визначення шляхів вдосконалення технологічного процесу технічного обслуговування автомобільного транспорту. Складається здобувачем вищої освіти на основі аналізу та порівняння сформованості фахових компетентностей на початку і по завершенню виробничої (технологічної) практики.

Використані джерела

Список використаних джерел подаються за порядком посилення, що з'являється у тексті звіту. Оформлення списку використаних джерел має відповідати вимогам бібліографічного опису. У додатку Д наведені приклади оформлення списку використаних джерел відповідно до ДСТУ 8302:2015.

5. ВИМОГИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ

Під час виробничої практики здобувачів на базі підприємств, що здійснюють діагностування, технічне обслуговування і ремонт автомобільного транспорту діють наступні вимоги з охорони праці.

1. Загальні положення

Організація охорони праці здобувачів під час проходження виробничої практики здійснюється відповідно до вимог:

- Закону України «Про охорону праці»;
- Закону України «Про освіту»;
- Постанови КМУ № 800 від 26.06.2013 «Про затвердження Положення про організацію набору і проходження практики студентами вищих навчальних закладів»;
- НПАОП 0.00-8.24-19 «Порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці»;
- НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці на автомобільному транспорті».

До проходження практики допускаються лише ті здобувачі, які:

- пройшли обов'язкові інструктажі (вступний, первинний на робочому місці);
- за потреби пройшли медичний огляд;
- ознайомлені з планом практики та умовами безпеки праці на підприємстві;
- підписали Журнал реєстрації інструктажів з охорони праці.

Відповідальність за створення безпечних умов проходження практики покладається на:

- керівника практики від навчального закладу;
- керівника практики від підприємства;
- фахівців з охорони праці підприємства.

2. Умови безпечної праці

Робочі місця повинні відповідати вимогам:

- ДСТУ EN ISO 6385:2019 «Основні принципи ергономіки для проєктування робочих систем»;

- НПАОП 0.00-1.28-10 (Правила охорони праці на автомобільному транспорті);
- ДБН В.2.2-10:2017 (Приміщення підприємств технічного обслуговування).

Робоче місце повинно бути забезпечене:

- справним обладнанням, інструментом;
- засобами індивідуального захисту (ЗІЗ);
- вентиляцією, належним освітленням, пожежними засобами.

3. Використання засобів індивідуального захисту

Згідно з НПАОП 0.00-4.11-05 «Типове положення про порядок забезпечення працівників ЗІЗ», здобувач має бути забезпечений:

- спецодягом (комбінезон, халат);
- спецвзуттям;
- захисними окулярами, рукавицями, респіраторами тощо, відповідно до характеру виконуваних робіт.

Заборонено виконання будь-яких робіт без ЗІЗ.

4. Вимоги безпеки під час виконання робіт

Здобувач зобов'язаний:

- дотримуватись інструкцій з охорони праці для відповідного виду робіт;
- не виконувати завдання без дозволу та нагляду інструктора;
- негайно повідомляти про будь-яку небезпечну ситуацію.

При виконанні робіт категорично забороняється:

- перебувати під підйнятим транспортним засобом без запобіжних засобів;
- проводити роботи на електрообладнанні без відключення від мережі;
- використовувати горючі матеріали поблизу джерел тепла;
- застосовувати несправний інструмент або обладнання.

При виконанні зварювальних, фарбувальних, мийних, діагностичних робіт слід дотримуватись галузевих НПАОП або інструкцій, розроблених підприємством.

5. Дії у разі аварії або нещасного випадку

У разі аварійної ситуації здобувач повинен:

- негайно зупинити роботу;
- повідомити керівника практики або відповідального з охорони праці;
- за потреби — викликати медичну допомогу або ДСНС.

Усі нещасні випадки розслідуються згідно з Порядком розслідування нещасних випадків, затвердженим постановою КМУ № 337 від 17.04.2019.

6. Пожежна безпека

Дотримання вимог пожежної безпеки регламентується: Кодексом цивільного захисту України; Правилами пожежної безпеки в Україні (наказ МВС № 1417 від 30.12.2014).

Здобувач має знати:

- місце розташування вогнегасників, пожежних виходів;
- план евакуації;
- правила користування первинними засобами пожежогасіння.

6. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ

Після закінчення терміну проходження практики здобувачі ОПП «Професійна освіта (Транспорт)» звітують про виконання програми та індивідуального завдання. Форма звітності з практики – друкований звіт, зміст якого визначається програмою практики, підписаний і оцінений керівником практики від підприємства.

Звітність з виробничої (технологічної) практики подаються на рецензування методисту зі спеціальності кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти не пізніше трьох днів після завершення практики. Захист практики відбувається впродовж тижня після завершення проходження практики.

Оцінка за виробничу (технологічну) практику виставляється здобувачу вищої освіти у відомість-характеристику (додаток Г) на підсумкових зборах, де презентуються результати проходження виробничої (технологічної) практики.

Підсумкова (загальна) оцінка з практичної підготовки є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за завдання зі спеціальності.

Звітна документація з практичної підготовки та відомість-характеристика зберігається на кафедрі, де реалізується освітня програма, на якій навчається здобувач, до кінця першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів навчання.

Результати навчання здобувачів вищої освіти з практичної підготовки визначаються у балах, що виставляються згідно з критеріями оцінювання, затвердженими в ДДПУ, а саме за 100-бальною шкалою та національною п'ятибальною шкалою для заліків «зараховано», «не зараховано»). (табл. 3).

Таблиця 3

Шкала оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти

За накопичувальною 100 – бальною шкалою	За національною шкалою	
	для звітів з практики	
90 – 100 балів	Відмінно	зараховано
89 – 75 балів	Добре	
60 – 74 балів	Задовільно	
26 – 59 балів	Незадовільно	не зараховано
0 – 25 балів	Неприйнятно	

Виробнича (технологічна) практика оцінюється відповідно до приведених нижче критеріїв:

- Оцінка «відмінно» (90-100 балів) виставляється якщо:
 - всі розділи звіту відповідають вимогам робочої програми;
 - звіт оформлено акуратно, з дотриманням діючих правил;
 - при захисті звіту на питання дана повна, чітка і глибоко аргументована відповідь;
 - не було порушень трудової дисципліни на підприємстві;
 - характеристика керівника практики від підприємства на здобувача практиканта – позитивна, а оцінка – "відмінно".

2. Оцінка "добре" (75 - 89 балів) виставляється, якщо:

- всі розділи звіту відповідають вимогам робочої програми;
- звіт оформлено акуратно, з дотриманням діючих правил, але є декілька негрубих помилок;
- при захисті звіту на питання дана чітка, але не досить обґрунтована відповідь;
- не було порушень трудової дисципліни на підприємстві;
- характеристика керівника практики від підприємства на здобувача практиканта позитивна;
- оцінка керівника практики від підприємства – "відмінно" або "добре".

3. Оцінка "задовільно" (60 - 74 балів) виставляється, якщо:

- не всі розділи звіту відповідають вимогам робочої програми практики;
- звіт оформлено не акуратно, є декілька грубих помилок;
- при захисті звіту на питання дана не чітка відповідь;
- не було порушень трудової дисципліни на підприємстві;
- оцінка керівника практики від підприємства "задовільно" або "добре".

4. Оцінка "незадовільно" (26- 59 балів) виставляється, якщо:

- розділи звіту не відповідають вимогам програми практики;
- звіт оформлено не акуратно, без дотриманням діючих правил;
- при захисті звіту здобувач не відповідав на питання;
- були порушення трудової дисципліни на підприємстві; – характеристика керівника практики від підприємства на здобувача практиканта – негативна.

5. Оцінка «неприйнятно» (0-25 балів) виставляється здобувачу вищої освіти, який пропустив проходження без поважних причин та не надав для перевірки звітну документацію.

Якщо програма практики не виконана здобувачем вищої освіти з поважної причини, то деканат встановлює йому індивідуальний графік її проходження. Здобувачу вищої освіти, який на підсумкових зборах отримав негативну оцінку або не виконав програму практики без поважних причин,

надається можливість повторного її проходження у наступному навчальному році із внесенням змін до його індивідуального навчального плану.

Результати кожного виду практичної підготовки здобувачів обговорюються на засіданнях кафедр і на засіданнях вчених рад факультету та науково-методичної ради університету. На засіданнях кафедр про результати практичної підготовки здобувачів доповідає груповий керівник (методист зі спеціальності). У своєму звіті він має відобразити такі питання:

1. Прізвища здобувачів-практикантів, що проходили педпрактику на даній базі практики.
2. Які умови були створені здобувачам для виконання вимог програми практики?
3. Виконання здобувачами програми практичної підготовки.
4. Рівень теоретичної та практичної підготовки здобувачів.
5. Трудова дисципліна здобувачів у період практики, ставлення до обов'язків.
6. Відповідність баз меті та завданням практичної підготовки здобувачів.
7. Недоліки в організації та проведенні практичної підготовки здобувачів, пропозиції щодо їх усунення.

Керівник практичної підготовки від університету вивчає та аналізує звіти керівників практичної підготовки від факультетів здобувачів, складає загальний звіт про результати практики та подає його першому проректору.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Будова автомобіля : навч. посіб. / А. І. Панченко та ін. Мелітополь : ВПЦ «Люкс», 2021. 247 с. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/15410/1/%D0%91%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%90%20%D0%90%D0%92%D0%A2%D0%9E%D0%9C%D0%9E%D0%91%D0%98%D0%9B%D0%AF%20%20%D1%80%D0%B5%D0%B4%2015.06.2021.pdf>
2. Будова та експлуатація автомобіля. Частина 1. Двигун внутрішнього згоряння / уклад.: В. С. Люлька, М. М. Коньок, Ю. Є. Перинський, Л.

- М. Бивалькевич. Чернігів : НУЧК ім. Т. Г. Шевченка, 2023. 153 с. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9015/1/%D0%91%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%BB%D1%83%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%BB%D1%8F.%20%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%201.%20%D0%94%D0%B2%D0%B8%D0%B3%D1%83%D0%BD%20%D0%B2%D0%BD%D1%83%D1%82%D1%80%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B7%D0%B3%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf>
3. Захарчук В. І. Основи теорії та конструкції автомобільних двигунів : навч. посіб. Київ : Каравела, 2022. 232 с.
 4. Матейчик В. П., Дідух М. І., Панченко В. П., Матейчик, В. Ф. Основи теорії та конструкції автомобільних двигунів. 2-ге вид. Київ : Каравелла, 2022. 236 с.
 5. Омелічев О. В. Підручник з будови автомобіля : посіб. для автомобілістів-початківців. 4-е вид. Харків : Моноліт, 2023. URL: <https://elibrary.kpefk.com.ua/wpcontent/uploads/2023/11/%D0%9E%D0%BC%D1%94%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%B5%D0%B2%D0%9E.%D0%92.%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%97%D0%91%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%90%D0%92%D0%A2%D0%9E%D0%9C%D0%9E%D0%91%D0%86%D0%9B%D0%AF.pdf>
 6. Андрусенко С. І., Бугайчук О. С. Управління якістю в обслуговуванні автомобілів : навч. посіб. Київ : Медінформ, 2022. 424 с.
 7. Гнітько С. М., Бучинський М. Я., Попов С. В., Чернявський Ю. А. Технологічні машини : підруч. для студ. спец. механічної інженерії закл. вищ. освіти. Харків : НТМТ, 2020. 258 с. URL: <https://dspace.pdau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/485cb85e-59c1-4d86-875b-ce924418fcfd/content>
 8. Експлуатація та ремонт двигунів внутрішнього згорання : навч. посіб. для здобув. вищ. освіти вищ. навч. закл. / уклад.: С. І. Маркович, О. В. Бевз Кропивницький : ЦНТУ, 2022. 315 с.

Допоміжна

1. Єсаулов С. М., Бабічева О. Ф. Діагностування електрообладнання транспортних засобів : конспект лекцій для здобув. 3-4 курсів усіх форм навчання першого (бакалавр.) рівня вищ. освіти спец. 141 – Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023. 101 с. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/63672/1/2021%20%D0%BF%D0%B5%D1%87.%2091%20%D0%9B%20%20%D0%94%D0%95%D0%9E%D0%A2%D0%97.pdf>
2. Лудченко О. А. Технічне обслуговування і ремонт автомобілів. Організація і управління. Київ : Знання-Прес, 2019. 478 с.
3. Огневий В. О., Крещенецький В. Л., Буренніков Ю. Ю. Технологічне обладнання для обслуговування та ремонту автомобілів: курсове проектування [Електронний ресурс] : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2021. 121 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2023/Ognevii_2021_121.pdf
4. Основи технічної діагностики автомобілів / уклад.: М. В. Красота та ін. Кропивницький : ЦНТУ, 2024. 67 с. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/6b8d7f91-2ba8-4d01-bca1-ae18ce67d856/content>
5. Основи технології виробництва та ремонту автомобілів : навч. посіб. / уклад.: І. Б. Гевко та ін. Тернопіль : Вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2021. 544 с.
6. Паливо-мастильні матеріали, технічні рідини та системи їх забезпечення : навч. посіб. / за ред. В. Я. Чабанного. Кропивницький : ЦНТУ, 2022. 487 с. URL: <https://moodle.gi.edu.ua/mod/glossary/view.php?id=94930&mode&hook=ALL&sortkey&sortorder&fullsearch=0&page=-1>
7. Ремонт автомобілів / уклад.: Р. А. Осін, І. В. Шепеленко, М. В. Красота. Кропивницький : ЦНТУ, 2022. 64 с. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/items/65ff7ad0-afe3-4ef1-a754-7c5669d38531>
8. Робочі процеси автомобілів : навч. посіб. / О. М. Артюх та ін. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2021. 492 с. URL:
9. Технологічне обладнання для обслуговування та ремонту автомобілів : навч. посіб. / М. В. Красота та ін. Кропивницький : ЦНТУ, 2023. 208 с. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/items/46224ac4-f4d9-4de0-8fcd-40d6c301721b>

3.2.9. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Про освіту : закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. [Електронний ресурс]. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2019 № 419-р. [Електронний ресурс].

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text>

3. Професійний стандарт «Майстер виробничого навчання» : наказ Міністерства економіки України від 17.08.2021 № 430-21. [Електронний ресурс]. URL:

<https://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=b68ab636-2845-41d2-b667-b67a0614b836>

4. Професійний стандарт «Педагог професійного навчання» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 20.06.2020 року № 1182. [Електронний ресурс]. URL:

<https://msu.edu.ua/profesijni-standarti/>

5. Стандарт вищої освіти України перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 – «Освіта / Педагогіка», спеціальність 015 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.11.2019 р. № 1460. [Електронний ресурс]. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-015-B.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗРАЗОК ВІДНОШЕННЯ З ПІДПРИЄМСТВА

Ректору Донбаського державного
педагогічного університету
проф. Омельченко С.О.

Повідомляємо, що здобувач ІІІ курсу спеціальності 015 «Професійна освіта. Транспорт» Донбаського державного педагогічного університету Іванову Іван Івановичу будуть забезпечені умови для керівництва і проходження програми виробничої (технологічної) практики.

Директор

Іванов Іван Іванович

Печатка підприємства, підпис

Примітка. Лист погодження оформляється на офіційному бланку підприємства або на листі з кутовим штампом підприємства.

Донбаський державний педагогічний університет
Факультет _____
Кафедра теорії і практики технологічної та професійної освіти

ЗВІТ
з виробничої (технологічної) практики

Галузь знань: 01 «Освіта/Педагогіка»

Спеціальність: 015 «Професійна освіта» (Транспорт)

Освітня програма: «Професійна освіта. Транспорт»

Здобувач 3 курсу, група _____

Керівник від кафедри _____
Підпис, дата

Ініціали, прізвище

Керівник від бази практики _____
Підпис, дата

Ініціали, прізвище

[illegible]

Додаток Г

ВІДОМІСТЬ-ХАРАКТЕРИСТИКА
З ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 015 Професійна освіта (Транспорт)

курс _____

Факультет _____, проходив (ла) практичну підготовку

з _____ по _____ 20 ____ р. у _____

м. (р-на) _____ виконував (ла) таку роботу:

Виконання професійних обов'язків на робочих місцях

.....

.....

.....

Оцінка за роботу

(оцінка та підпис)

Інша виконана робота

.....

Керівник установи

(підпис)

(прізвище, ініціали)

М.П.

Оцінка практики методистом від університету

Методист зі спеціальності _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Підготовленість здобувача до професійної діяльності:

.....

.....

.....

.....

Підсумкова оцінка за практику _____

(оцінка)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Керівник практики

(оцінка)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Додаток Д

**Приклади оформлення списку використаних джерел, відповідно до
ДСТУ 8302:2015**

Приклади оформлення списку використаних джерел, відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні вимоги та правила складання»	
Характеристика джерела	Приклади оформлення
Книги: Один автор	1. Кабачинський М. І. Історія кордонів та прикордонних військ України: монографія. Хмельницький, 2000. 216 с. 2. Боечков В. А. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан / за ред. М. П. Попова. Київ: Основи, 1994. 168 с.
Два автори і більше	1. Тимченко С. М., Бостан С. К. Актуальні проблеми теорії держави та права. Ч. 1. Актуальні проблеми теорії держави: навч. посіб. Київ, 2008. 288 с. 2. Теоретичні основи інформаційно-аналітичного забезпечення процесів охорони державного кордону (у контексті завдань національної безпеки України у прикордонній сфері): монографія / В. А. Кириленко, В. П. Городнов, М. М. Литвин, Д. В. Іщенко. Хмельницький: НАДПСУ, 2009. 472 с. 3. Країнознавство: підручник / В. П. Крижанівський та ін. / за ред. М. С. Дорошка. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Знання, 2012. 439 с. 16 с.
Словники	1. Криворучко О. Ю. Сучасна архітектура: термінол. слов. / Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2008. 87 с.
Статті	1. Березенко В. В. Законодавче регулювання захисту та охорони державного кордону України: універсалізація норм міжнародного і національного права. <i>Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України</i>. 2016. № 7. С. 86–92. 2. Березенко В. В. Проблеми концептуального визначення кордону та інших суміжних понять у науці конституційного права. <i>Юридична Україна</i>. 2016. № 3–4. С. 39–44.